

ויגדלו הנערים... "And the lads grew up..."

Multitudes of writing and Seforim have been dedicated to the topic of Chinuch Habanim and its many facets. Certainly for the aspects of Chinuch that are Hashkafa related, there is no lack of material¹. In the following pages we will try to only give a brief synopsis of this topic, as seen through the eyes of Halacha. In no way should this article be considered complete or authoritative, and as always a Rav should be consulted for all practical related issues.

I. It is common knowledge that a minor is not obligated in any of the Mitzvos in the Torah. This is mentioned in the Mishna in Avos, and repeated in several places in the Gemara². However, the Acharonim discuss if indeed a minor is completely absolved from performing Mitzvos or just that he is simply not punished if he does not³. Many cite this issue as a Machlokes between Rashi and Tosfos⁴. In any case, the Rama paskens, that even one who did Aveiros as a minor, it is proper for him to do Teshuva for his actions⁵. However, even if a child is not at all obligated in Mitzvos, it is still forbidden for an adult to give a child non-kosher food, or to tell a child to transgress the Shabbos (even an infant). Such actions are forbidden Min Hatorah from the Passuk of "לא תאכילום", which forbids causing a child to perform any Issurim⁶. (Note: In regard to the father of the child, in addition to these problems and those of Chinuch described below, a father is forbidden from allowing his child to transgress Shabbos for his sake, even if the child does so on his own, in the same manner as he may not allow his animal to work for him on Shabbos⁷.)

II. Twice daily when reciting Krias Shema we mention the commandment to teach one's children Torah. As the Passuk says "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם" – "And you shall teach them to your children to speak them (the words of the Torah)"⁸. In addition, the Mishna in Kiddushin (כ"ט ע"א) mentions another four or five items that a father must do or teach to his sons. Aside from all this, a father is also required Midrabanan⁹ in the Mitzva of "Chinuch". Chinuch is the practical training of a child to perform Mitzvos, so that when he becomes of age he will perform them properly.

There is a question in the Poskim regarding who exactly is obligated in this Mitzva of Chinuch. Certainly the father of the child is obligated; however, regarding the mother this matter is disputed. Many cite the Gemara at the beginning of Sukkah (ב' ע"ב) which describes how Hilni Hamalka (the mother of King Munbaz, one of the very benevolent kings of Klal Yisrael, a descendant of the Chashmonaim¹⁰) built a Sukkah for her children to sit in, even though they were all minors, and as such, only required to do so for the purpose of Chinuch. However, the Shulchan Aruch implies, and

¹ הגרש"ר הירש זצוק"ל האריך בענינים אלו בספרו היקר חורב פרק פ"ד ובעוד כתבים, וכן יצא בזמן האחרון ליקוט מיוחד מדבריו על ענינים אלו.

² אבות פ"ה מ"א, חגיגה ב' ע"ב, סנהדרין ס"ח ע"ב, נדה נ"ב ע"א ועוד מקומות
³ ע' ברין (מגילה ס"ב) שכתב דקטן אינו מחוייב מצד עצמו ומש"א א"א לו להוציא אחרים אפי' בדרבנן, וכ"כ המ"א ס' תקצ"ו סק"ג ובשו"ע הגר"ז ס' ל"ט בהג"ה, ובמחצת"ש שם כתב דעיקר החיוב על האב, ומשמע דס"ל דעדיין יש קצת חיוב על הקטן וצ"ע. בקהל"י להגרי"ק סוכה ס' ב' כתב דיש ב' דינים חד על האב וחד על הבן וע"ש ובקהל"י יבמות ס' ל"א במהדו"ח. בש"ך יו"ד ס"א ופמ"ג שם שפ"ד אות כ"ז, וכן בתב"ש שם סקמ"ט ובמשכנ"י אה"ע ס' מ"ד כתבו דיש על הקטן חיוב בפ"ע. וע' אחיעזר ח"ג ס' פ"א אות י"א שכתב דפטור לגמרי, ונפק"מ לענין קלב"מ דלא הוה אפי' כחיבי מיתות שוגגין, ולמ"ד דמשלמין על היזקן כשיגדלו יהיו חייבין, ע"ש. וראה בחלקת יואב ס"א שמחלק בין ל"ת שאב"מ או יש הנאה לשאר ל"ת ומ"ע ע"ש. וע"ע בענין זה בפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ב אות ג'), אור שמח (איסור פ"ג ה"ב), שו"ת חת"ס ח"ב ס' קע"ב, ס' נאות יעקב ס' ט"ז, ושו"ת שבט הלוי ח"ב ס"כ. וראיתי בס' חנוך לנער שהביא רא' מהמשנה בקידושין כ"ט שלא הזכיר מצות חינוך, ע"פ דברי התו"ט שם דרך מצוות שהם בעצם חיובים על הבן והטילן על האב הזכיר התנא, וחינוך אינו בכלל זה.

⁴ בברכות כ' ע"א ברש"י ד"ה קטנים ודף מ"ח ע"א ד"ה עד שיאכל כתב דהחיוב מוטל רק על האב לחנוכי, וכ"מ מרש"י נדה מ"ו ד"ה איסורא, אולם בתוס' ברכות מ"ח ע"א ד"ה עד שיאכל הביא דברי רש"י והשיג עליו ע"ש.

⁵ רמ"א שמ"ג ס"א בשם תרוה"ד.

⁶ יבמות קי"ד, וכ"ה במ"א ס' שמ"ג, במשנ"ב שם, ובשו"ע הרב. וע' שו"ת עונג יו"ט ס' צ"ו שפי' בדעת הרמב"ם (תרומות פ"ו ה"ג) דהאיסור מחמת חשש שמא יבקש כן בגדלותו, אבל אם בגדלותו אין לחשוש מותר ע"ש, וכ"מ בפ"י הרדב"ז על הרמב"ם שם ובתרוה"ד ס' ס"ב. אמנם בשו"ת חת"ס או"ח ס' פ"ג דחה דבריו דאין זה עיקר טעמא דמילתא, והעיקר דהוה איסור מה"ת כנ"ל, וכ"כ הפמ"ג הנ"ל ונ"ב מהדו"ת או"ח ס"א, וע' שבט הלוי הנ"ל.

⁷ כדכתיב "אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך", וברש"י שם, "להזהיר גדולים על הקטנים", וע' רמב"ן, וכ"כ הרשב"א שבת קנ"ג ע"ב. אמנם בטוש"ע לא הביא דין זה וכ"מ בנמוקי יבמות ס"ו פ"ה החרש דאין דין כזה, וצ"ע מה יעשו עם הפסוק. וע' שפת אמת שבת קכ"א ד"ה שמעת שהאריך בזה.

⁸ וע' רש"י שם והוא מהספרי עקב: משעה שהבן יודע לדבר, למדהו תורה צוה לנו משה (דב' לג ד), שיהא זה למוד דבורו. מכאן אמרו, כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה, ואם לא עשה כן הרי הוא כאלו קוברו, שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו'.

⁹ חגיגה ד' ע"א דרבנן היא.

¹⁰ רש"י ב"ב י"א ד"ה מונבז ותוס' כתובות ז' ע"ב ד"ה הורוה. וע' יומא ל"ז וילקוט ישעי' רמז תצ"ה. וע' אוצר המדרשים עמ' תל"ג שנתגיירה עם בנה ולכאורה זה סותר להנ"ל.

many Poskim concur, that only the father is required in the Mitzva of Chinuch. They explain that Hilni Hamalka only built the Sukkah voluntarily, and technically she was not obligated to do so¹¹. On the other hand, the Aruch Hashulchan and others pasken, that the mother is obligated in Chinuch. Furthermore, the mother is often a great deal more available to teach the children than the father and is accordingly more responsible for their Chinuch. As Shlomo Hamelech states in Mishlei¹²: אל תטוש תורת אִמְךָ – “Do not forsake the teachings of your mother”. Certainly all agree that training one’s child to go in the ways of the Torah is an act of indescribable greatness; this discussion is only in regard to the obligation of Chinuch.

The Poskim do not seem to mention if the grandfather of the child is responsible for his Chinuch or not. However, in regard to teaching Torah, the Gemara in Kiddushin (.7) states that not only is a father obligated to teach his son Torah, but so is his grandfather. Since the Mitzva D’rabanen of Chinuch is really an extension of the Torah’s obligation to teach Torah, it is plausible that the grandfather would be included as well¹³. In the absence of the parents, some Poskim mention that the local Beis Din would assume control of the Chinuch of the child¹⁴. However, anyone aside from those mentioned are not obligated in the Chinuch of the child, and do not even have the obligation of Chinuch.

III. The age for Chinuch is greatly dependant on the abilities of the child. Therefore, each Mitzva requires an individual assessment if the child is able to accomplish that specific Mitzva properly. Similarly, when a child is of an age that he can understand that a specific action or item is forbidden, the father is obligated to teach him so. From this age on, according to the Rama, anyone who sees a child transgressing a prohibition is required to stop him. However, the later Poskim stipulate, that only for prohibitions that are D’oraysah must a stranger do so, for other prohibitions, although for adults there is an obligation of rebuking another, here only the father is required to preclude the actions of his child¹⁵. As mentioned, to give a prohibited item directly to a child of any age or to ask him to do something forbidden, is always forbidden.

Although the Rama only mentions Chinuch in regard to Mitzvos D’oraysah, the Mishne Berurah explains that the intent is to also include those that are D’rabanen¹⁶. On the other hand, Mitzvos that are not obligatory and/or the child will not necessarily have opportunity to fulfill them, are not included in Chinuch¹⁷. Some suggest this as the reason that children do not observe the laws of Aveilus if they lose a relative ל”ע, since these Dinim may not be applicable for them later in life¹⁸. According to this reasoning, a child that will become Bar Mitzva during the Shiva would be required to observe Aveilus, for the purpose of Chinuch. However other reasons are cited for their exemption as well, regardless of this reason¹⁹.

IV. The Mishna in Sukkah (.מב.) states: “A child that is able to shake the Lulav (in all six directions), his father must purchase him a Lulav”. From here we see a pivotal principle in Chinuch: Although the shaking of the Lulav is not an indispensable part of the Mitzva, as one can fulfill the Mitzva by simply holding the Lulav, even so, unless the child can accomplish the Mitzva in the complete and proper manner, there is no obligation to teach him²⁰. For example:

¹¹ רש"י ריש חגיגה כתב דהאם מחוייבת וכ"מ בתוס' עירובין פ"ב ע"א ד"ה קטן בתירוץ השני, וכן בתורה"ד ס' צ"ד ובשל"ה שער האותיות ענין דרך ארץ. אמנם בגמ' נזיר כ"ט ע"א לענין נזירות מפורש דאינה חייבת וכ"פ המ"א (שמ"ג ותרנ"ז) דפטורה ע"י מחה"ש. אבל ע"כ צריך לחלק, דשם איתא ג"כ דאין חיוב לחנך בתו, ובילקוט (אמור רמז תרכ"ז) מפורש דחייב בחינוך בתו. אולם בפמ"ג או"ח רכ"ה א"א סק"ה הביא שיטה זו דפטור על חינוך בתו לתרץ הא דמברכין "ברוך שפטרני" רק לבנים, ע"ש. וע' בקרן אורה שם שמחלק דנזירות הוה רק פרישות יתירא ואינו כשאר מצוות, ונראה דכ"ה כוונת הפ"י הרא"ש שם ודו"ק. במנח"ח מצוה רס"ד, ובקהל"י סוכה הנ"ל חילקו דנזיר אינו חיוב להזיר עצמו, ע"ש. וע' באורח מישור שם באריכות ובס' פרישת נזיר. וע' תו"י יומא פ"ב ע"א ד"ה בן שכתב דהחיוב רק על האב, וברעק"א (סוכה ב.) הקשה עליהם מהא דהילני המלכה והניח בצע"ג. אולם בתשו' מהר"ם ס' ר' דחה ראי' זו דהיא רק החמירה על עצמה, ובשו"ת שבט הלוי ח"א ס' ס"ד בשם היעב"ץ בבריכת גבעון (ח"א של ספרו מגדל עוז) ראיתי שתיירך שהיה להם אב שהתחיל בחינוך ואח"כ מת וצ"ב, וכעת לא הישגתי את הספר לעיין במקור. וע' שו"ת מהרי"ץ ח"ב ס' י"ד שמחלק בין מצוות שהם מחוייבת לאלו שפטורה.
¹² משלי פ"א פ"ח ופ"ו פ"כ. ע' של"ה הנ"ל שהאריך בזה.

¹³ כ"מ מהשל"ה בשער האותיות הנ"ל, דתיקנו חינוך להיות בכלל הדין של "ולמדתם" וכ"מ במהרי"ץ הנ"ל.
¹⁴ מ"א ס' תר"מ וכן בשע"ת שם בשם התורה"ד.
¹⁵ משנ"ב ס' שמ"ג סק"ז בשם החי"א. ע' קהל"י סוכה הנ"ל, ושמעתי ממו"ר הגר"ש קמנצקי שליט"א מעשה רב בדיון זה עם הגר"ז זצ"ל, ואח"כ הטעים הדברים באמרו "עד גיל הבר מצוה אחריותו על האב בלבד, אבל מכאן והלאה אחריותו על כלל ישראל". ויל"ע אם יהא דין זכ"י בזה, שאחרים יזכו לאב בחינוך בנו.

¹⁶ משנ"ב שם סק"ג, ולכאורה מוכח כן מדברי הרמ"א ס' ק"ו לענין תפילה, וכ"כ הפמ"ג והמ"ב ס' תרכ"ז לענין לולב בשאר הימים, וע"ש בשע"ת. וע' בט"ז שמ"ג דמשמע דס"ל להרמ"א דדוקא בדאורייתא מחוייב וכפשטא דלשנ"י.

¹⁷ במנח"ח שם כתב לחלק בין מצוות שודאי יבוא לידו לש"מ, וכן איתא במאירי נזיר שם, וכ"כ בשו"ת מהר"י אסאד (יהודה יעלה) ס' פ"ד.

¹⁸ מנח"ח שם, שו"ת כת"ס יו"ד ס' קע"ב, שו"ת מהר"ץ חיות (הנדפס בס' כל ספרי מהר"ץ חיות ח"ב) ס' נ"ח, אמנם במנח"ח דחה סברא זו ע"ש.

¹⁹ ע' יו"ד ס' שמ"ג סכ"ז ובט"ז ושר"ך שם, ובנקודות הכסף ודגומ"ר דטעמא כדי שלא לבטלו מלמודו. וראה ג"כ שו"ע יו"ד שצ"ו ס"ג ובפתי"ת שם, ושו"ת שיבת ציון ס' ס"א בענין אם נתגדל תוך ימי השבעה דפטור.

²⁰ יסוד זה איתא בריטב"א סוכה ב' ע"ב ד"ה אר"י גבי הילני המלכה, ע"ש ובביכורי יעקב להגר"י עטלינגער זצ"ל ס' תרנ"ז סק"ג. אמנם במשנ"ב ס' תרנ"ח סק"ח ושעה"צ שם סק"ו הביא פלוגתא בענין זה, וי"א דיש פרטי המצוה שאין מעכבים קיום מצות חינוך כמו עצם המצוה, ע"ש.

- 1) Giving a child a lemon to shake instead of an Esrog, is not Chinuch.
- 2) A child who knows how to wear Tzitzis properly and to hold them during Krias Shema, should begin wearing Tzitzis. When training a child in the Mitzva of Tzitzis, the Tzitzis must be kosher. Due to the play habits of children, Tzitzis strings tend to get torn etc. and may become Passul²¹.
- 3) Most children say Krias Shema in Yeshiva during class. The problem is that often this takes place long after שמונה עשרה has already past. Once a child is of age to understand that Krias Shema is a Mitzva that must be recited in the morning, the parents should preferably make sure that he does so before the Zman²². This issue is often overlooked.

There are some exceptions to the above rule. The first is for Dinim which are classified as Hidur Mitzva. For example, lighting more than one candle on each night of Chanuka is only a Hidur Mitzva. Since even the father is not really obligated to light more than one candle each night, he is not required to train his children to light additional candles²³. The second exception is when the only factor invalidating the performance of the Mitzva is one that is as a result of the minor himself. For example, a minor may not make Tzitzis for an adult; however, for himself he may, since the only invalidation is from his own status²⁴.

V. A final question that is discussed regarding a minor is his obligation to recite Birchas Hagomel. This Bracha is said as a thanksgiving to Hashem following being spared from danger. The Bracha reads as follows: בא"י אמ"ה הגומל לחייבים – "Blessed ... Who graces those who are guilty with goodness, that He has graced me with all goodness". The Magen Avraham comments, that since the wording refers to the guilt of the speaker, a minor, to whom such a statement would not apply, is exempt from reciting this Bracha, even for Chinuch. However, following this logic, we should not only exempt children from this Bracha, but even all people under twenty years old as well. Since until the age of twenty, a person is not punished from Heaven for his actions, it should be inappropriate to recite this Bracha until one has reached this age. The Pri Megadim answers as follows: The Gemara²⁵ says that although Beis Din no longer administers capital punishment, someone who is liable for such punishment, can receive a similar form of retribution from Heavenly sources. Therefore, one who performs a sin that is technically worthy of capital punishment administered by Beis Din (whom may punish from the age of Bar Mitzva on), may receive a form of that retribution from Heaven. Only for actions that are not punishable by Beis Din, is there no retribution until age twenty. Therefore from Bar Mitzva and on, one may recite Birchas Hagomel²⁶.

VI. Dovid Hamelech writes in Tehillim: מגודלים כנטיעים בנעוריהם – "Our children are likened to saplings, grown in their youth". In this Passuk a valuable lesson is being taught. The days of a person's youth are like a young sapling. At that tender stage the tree can be straightened to grow properly very easily. At the later stages of a tree's life, it is nearly impossible to straighten the trunk at all. People are very much the same. All that is taught to a child becomes ingrained as lifelong habit – for good or for bad. At a young age every word, every impression can affect the child for a lifetime.

Good Shabbos.

מאיר הלוי הלמן

פניה"ק תובב"א

²¹ או"ח ס' ט"ז וי"ז ס"ג וברמ"א, וע"ש ברמ"א ובבאו"ה בשם הפמ"ג. מיהו לענין ברכה שייך חינוך אפי' בברכה לבטלה כדאיתא בשו"ע רט"ו ס"ג, וע' אג"מ או"ח ח"ג ס' צ"ה ושד"ח מער"ל כלל קמא אות ע"ה. וע' בערוה"ש (או"ח ס' ט"ז ס"ה) שכתב דאפי' בגד כל דהו חייב בציצית והשיעורים לא נאמרו אלא לט"ג, ומהפוסקים ל"מ כן.

²² מדינא קיי"ל כרש"י ברכות כ' ע"א דקטנים שהגיעו לחינוך פטורים מק"ש דאין האב מצוי אצלו, אמנם השו"ע ס' ע' ס"ב כתב דראוי לנהוג כר"ת, ובמ"ב הוסיף דהיינו דוקא בזמנו ובברכותיה.

²³ מ"ב ס' תרע"ה סק"ד, ע"ש בבאו"ה בשם המאירי, וכ"כ הפמ"ג ס' תרע"א מש"ז סק"א ובמחה"ש תרע"ז סק"ח. וע' שו"ת משנה הלכות ח"ז ס' צ' שהאריך בזה ומחלק בין סוגי הידור, ע"ש.

²⁴ ומותר להלבישם גם כשיגדיל אם יודע שהטילן לשמן, ביאו"ה ס' י"ד. וכ"כ הכת"ס או"ח ס' ס"ט לענין תפילין שכתבו קטן דמותר לקטן להלבישם אך בלא ברכה. ובטורי אבן חגיגה ו' כתב דאע"ג דמצוות צ"כ וקטן ל"ל דעת, מ"מ יוצא דפסולו מחמת קטנותו, ע"ש. ויש שהקשו מהא דמחנכין לשעות בעיניו יו"כ דאין זה קיום המצוה בשלימות, וראיתי כתוב בס' חנוך לנער שאין זה נחשב לחצי דבר כיון דכל רגע ורגע של עינוי הוה מצוה בפנ"ע, ויל"ע בזה ואכמ"ל.

²⁵ כתובות ל' ע"ב סוטה ח' ע"ב סנהדרין ל"ז ע"ב

²⁶ מ"א ס' רי"ט ס"א ופמ"ג שם. וע' שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס' פ"ו שתירץ בא"א, דאע"ג דאין מענישין עד כ' מ"מ החיוב עליו, כגון אם עבר על חייבי כריתות, יש עליו דין כרת רק שמאריכין לו עד כ' ע"ש, וע' חכ"צ ס' מ"ט ושו"ת חת"ס ח"ב יו"ד ס' קנ"ה.

VI. When a boy reaches the age of 13, and a girl at age 12, they become obligated in all Mitzvos like adults. The custom in Klal Yisrael is to make a festive Seuda when a boy becomes Bar Mitzva, to celebrate the fact that he now can fulfill Mitzvos out of obligation to do so, and not voluntarily. However, for girls, the Minhag has always been (until the 1800's, when the Reform Movement altered this custom, with much outrage from the Gedolim of that time), to mark the occasion of her becoming obligated in Mitzvos very modestly. This Minhag is at first glance rather strange, since the same reason for celebration applies to both. R' Moshe Feinstein זצ"ל was asked this question, and replied that since the boy performs his Mitzvos more publicly (i.e. he now can join a Minyan, get Aliyos etc.), a more public celebration is in place²⁷. Others explain that the celebration is not for all Mitzvos, but rather for the specific Mitzva of learning Torah. Just as on the Yom Tov of Shavuos we celebrate the giving of the Torah, similarly, at a Bar Mitzva we celebrate the boy's personal Mattan Torah. Since women are not obligated to learn Torah, there is no reason for a Seuda at such a time²⁸. In any case, there is certainly ample reason for a girl to feel joy on her own upon becoming obligated to keep the Mitzvos of the Torah, even without hosting a public ceremony²⁹.

²⁷אג"מ או"ח ח"ב ס' צ"ז, ובח"א ס' ק"ד כתב דראוי לבטל מנהג חגיגת בת מצוה, וח"ו לעשות אותה בביה"כ בתור סעודת מצוה. וע' שו"ת שרידי אש ח"ב ס' ל"ט ובציץ אליעזר חי"ח ס' ל"ג מש"כ כנגד זה בשם הרבה גדולים הדורות הקודמים ע"ש. וע"ע שו"ת זקן אהרן ח"א ס"ו שאוסר מטעם ובחוקותיהם לא תלכו, וע' יחיה דעת ח"ב ס' כ"ט ויבי"א ח"ו או"ח ס' כ"ט.

²⁸ראיתי בגליון אחד בשם ר' מרדכי קרליבך שליט"א בעהמ"ח ס' חבצלת השרון וע' שו"ת מנ"י ח"ח ס' י"א דבמצרים לא אמרו תחנון ביום הבר מצוה דהוי כשבועות.

²⁹בן איש חי פ' ראה ס' י"ז, ע"ש שכתב דאם אפשר לה ילבש בגד חדש ויברך שהחיינו ותכוון גם על הכנסתה לעול מצוות.